

Osebnino mjesto austrijske Istre nije kraj istraživanja prošlosti lupoglavskog kraja. S presjecima pregleda povijesti, migracijskih kretanja, gospodarstva ili topografije, Bertoša je tek zagrebao ispod površine bogatstva prošlosti sjeveroistočne Istre. Izvori iz arhiva u Veneciji i Rijeci pokazuju koliko je materijal disperziran i koliko je napora potrebno kako bi se jednog dana sveobuhvatno istražila povijest Lupoglavštine. Međutim, naum ove knjige je potaknuti na daljnja istraživanja. Svojim kronološkim, geografskim i tematskim presjekom, autor je, po mom mišljenju, ocrtao obrise zamršenog mozaika iz lupoglavske prošlosti i u svojem zacrtanom cilju u potpunosti uspio.

Robert KURELIĆ

Ilirizam prije ilirizma

Zrinka Blažević, *Ilirizam prije ilirizma*,

Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2008., 400 str.

Knjiga Zrinke Blažević *Ilirizam prije ilirizma* podijeljena je u šest poglavlja. U prvom poglavlju naslovljenom *Ilirizam prije ilirizma?* autorica određuje svoja polazišta i svoje prethodnike u istraživanju pojma te pokazuje da je ilirski ideologem tijekom gotovo četiri stoljeća, od humanizma pa sve do 19. stoljeća, zadobivao različite artikulacije u raznovrsnim žanrovima i medijima, od latinskih humanističkih historija do narodne epike, te od renesansnih grbovnika do ilirskih budnica i opera te bio vrlo funkcionalan: oblikovao je i rabio se za, primjerice, ideološku mobilizaciju, političku integraciju, legitimaciju ili delegitimaciju različitih političkih modela i praksi, konstrukciju kolektivnog identiteta i slično, te se zbog svoje polisemičnosti mogao prilagođavati i ugrađivati u različite, pa i dispartatne ideologijske i političke paradigme, po čemu je, sudi autorica, njegova sociopolitička uloga trajno laviranje između ideologijske legitimacije i subverzije. U drugom poglavlju, naslovljenom *Ilirologija na razmeđu historije i teorije*, autorica određuje svoja teorijska polazišta (a to su najmodernije teorijske postavke historiografije, književnosti i kulture, od J. Kristeve, preko F. Jamesona i A. Smitha do M. Foucaulta i P. Bourdieua) te iznosi svoju definiciju ilirskog ideologema. On je, po autorici, „(...) povijesno određen pojmovni ili značenjski kompleks intertekstualnoga karaktera i velikog performativnog potencijala koji istodobno tematizira i proizvodi zajedničko podrijetlo, jezično jedinstvo, teritorijalnu rasprostranjenost i iznimne kvalitete ‘Ilira’, različito identificiranih unutar etničkoga opsega slavenstva.“ (str. 33). Istodobno, autorica određuje vlastiti opseg interesa za polifunkcionalan ilirski ideologem – nju će zanimati dva bitna aspekta njegove strukture i djelovanja. Prvi je onaj koji se odnosi na funkciju ilirskog ideologema kao konstitutivnog segmenta simboličkog polja politike, pri čemu se taj konstrukt koristi kako bi se stvarnoj ili imaginarnoj političkoj zajednici osigurala orijentacija, smisao i identitet te se poboljšala njezina pozicija, računajući pritom na pretvaranje simboličkoga kapitala u političku moć.

S druge strane, autoricu zanimaju svojstva i funkcije ilirskoga ideologema kao narativne konfiguracije nacionalnog identiteta, njegova sposobnost simboličkog djelovanja u funkciji tvorbe identiteta i pojedinca i zajednice. U poglavlju *Ususret ranonovovjekovnome ilirizmu: polazišta i limiti* autorica određuje kronološke okvire svojih istraživanja, od kasnohumanističkoga razdoblja pa do diskurzivnih realizacija i modifikacija ilirskog ideologema tijekom 17. stoljeća; to je razdoblje izabrano stoga što ga obilježava „(...) osobito intenzivno unakrsno ideologijsko, političko i kulturalno investiranje i prilagođivanje ilirskog ideologema suvremenim univerzalističkim paradigmama, kao što su reformnokatolički prozelitizam, španjolski imperijalizam, habsburški apsolutizam i staleški protonacionalizam. Naime, zahvaljujući svojoj ‘apelativnoj legitimacijskoj shemi’ (Garber), ilirski se ideologem upravo u tom razdoblju pokazao kao vrlo fleksibilan medij inscenacije i, što je još važnije, distribucije različitih ideologijskih i političkih sadržaja. Dakako, diskurzivni život ilirskog ideologema traje i dalje, do duboko u 19. stoljeće, no od početka 18. stoljeća on iz elitnoga sve više prodire u ‘pučki’ diskurs (Relković, Kačić Miošić), zbog čega uvelike modificira i svoju strukturu.“ (str. 40)

U poglavlju *Genealogija i genologija ilirskoga ideologema*, nakon teorijskih uvida u istraživanje ranonovovjekovnih diskurzivnih praksi, autorica analizira kompleksne procese proizvodnje i širenja ‘nacionalne’ historiografije u doba humanizma u europskim okvirima, te se posebno pozabavila oblikovanjem teutonskog ideologema koji je u formativnom smislu imao najveći utjecaj na ranonovovjekovni ilirizam, a zatim i sarmatskoga ideologema. Peto poglavlje posvećeno je istraživanju ilirskih toposa (*Ilirski topoi*) te nudi sljedeću topičku matricu ilirskoga ideologema: zajedničko drevno podrijetlo; teritorijalna rasprostranjenost; jezično jedinstvo; nacionalna karakterologija; nacionalna geografija; nacionalne institucije; nacionalni heroji; nacionalni sveci. Ujedno autorica određuje korpus djela u kojima se ilirski ideologem strukturira u koherentnu narativnu cjelinu. Od djela 16. stoljeća na prvom je mjestu Juraj Šižgorić s djelom – prvijencem ilirske literature *O smještaju Ilirije i grada Šibenika*, slijedi Pribojevićev *Govor o podrijetlu i zgodama Slavena* u kojem već dolazi do ‘slavizacije’ ilirizma, zatim *Zimski slobodni časovi* slovenskog jezikoslovca Adama Bohoriča. Od djela nastalih u 17. stoljeću – a to je težište knjige – autorica analizira djela u kojima se očituju tri varijante ilirizma: reformnokatolički, staleški i protonacionalni, te izdvaja sljedeća djela za verifikaciju svojih teza o ilirizmu prije ilirizma: Grbovnik Petra Ohmučevića i *Kraljevstvo Slavena* Mavra Orbinija, zatim povijesni latinski ep *Kratki sažetak čitavoga slavnoga naroda ilirskoga jezika* stonskog franjevca Martina Rusića, *Cvit svetih* Franje Glavinića, dva latinska djela Ivana Tomka Mrnavića (*Sedam knjiga dijaloga o ilirskim carevima* i *Obilje ilirske kraljevske svetosti*), *O smještaju Kranjske i Ljubljane, njezine metropole* i rukopisni *Opis Dalmacije i Ilirije s njihovim provincijama* Jeronima Paštrića, *Spomen na kraljeve i banove kraljevstva Dalmacije, Hrvatske i Slavonije* Jurja Rattkaya, zatim više djela Pavla Rittera Vitezovića koja konstruiraju ideologem ilirizma s hrvatskim predznakom (to je korpus brojnih historiografskih latinski pisanih djela, primjerice *Hrvatska*, *Oživiljena Hrvatska*, *Ilirsko grboslovlje ili nacrt, opis i obnova ilirskih grbova*, *Banologija ili o banskoj vlasti Hrvatske*, *Ilirski domoroci ili životi svetaca Ilirika*, *Osam knjiga rasvijetljene Srbije* te fragmenti nedovršenoga enciklopedijskoga djela *O ognjištima i žrtvenicima Ilira*), Brankovićeva rumunjski pisana *Hronika Slovena Ilirika*, *Gornje Mezije* i *Donje Mezije*. Poglavlje *Ilirski ideologemi tijekom 17. stoljeća: kontinuiteti i promjene* podijeljeno je na ova potpoglavlja: „Rani ilirizmi: humanistički *origines* i reformacijski *usus*“ (tu se analizira ilirizam Jurja

Šižgorića i Vinka Pribojevića); „Reformnokatolički ilirizam“ (tu se obrađuju ilirske koncepcije Petra Ohmučevića, Mavra Orbinija, Martina Rustića, Franje Glavinića, Tomka Mrnavića, Jeronima Paštrića i Andrije Zmajevića); „Staleški ilirizam“ (analiza ilirskih koncepcija Jurja Rattkaya); „(Proto)nacionalni ilirizam“ (razumijevanje ilirizma u Pavla R. Vitezovića i Đorđa Brankovića). Posljednje poglavlje sadržava *Zaključak* u kojem se iznosi sinteza autoričinih spoznaja. Slijede *Izvori* i *Literatura*.

Kako je opis strukture knjige nastojao pokazati, predmet je znanstvenog interesa i pomne analize knjige Zrinke Blažević *Ilirizam prije ilirizma* pojam vrlo često rabljen u historioografskom i književnopovijesnom diskursu od druge polovice 19. stoljeća: to je ideologem i kulturnopolitički koncept *ilirizam*. Često opterećen ideološkim (a nerijetko i političkim) pozicijama samih istraživača, a ne rezultat kritičko-povijesnog uvida u tekstološki materijal, taj je pojam krajem 20. stoljeća postao toliko kolokvijalan i neodređen, a u kontekstu mijena koje su zahvatile naše područje i nabijen negativitetima, da je postao posve neoperativan i neprecizan, iako je ilirizam kao pokret, oslanjajući se na tradiciju ilirskog koncepta kao ideologema proširenog od humanizma i renesanse, otvorio velika vrata u povijest moderne hrvatske povijesti i kulture. Naime, tumačen različito i kao politički i kao kulturni ideologem, pojam ilirizma od 19. je stoljeća sadržavao snažne emocionalne naboje ponajviše stoga jer je program ilirizma prelazio granice hrvatske etničke zajednice.

Shvaćajući i određujući pojam *ilirizam* ne u smislu Ilirskog pokreta koji je obilježio kulturni i politički život hrvatskog naroda 30-ih i 40-ih godina 19. stoljeća, nego kao određeni politički, geokulturni, geoetnički i jezični ideologem snažnog sintetskog, centripetalnog naboja, kao ideologem suprotstavljen velikim ideološkim i kulturološkim programima europskoga ranog novovjekovlja (primjerice, pangermanizmu, teutonizmu, sarmatizmu), Zrinka Blažević u svojoj knjizi, harmonično podijeljenoj i usustavljenoj na teorijsko-historioografskom tumačenju samog pojma s jedne i preciznoj analizi diskurzivnog materijala s druge strane, pojmu *ilirizam* u prvom dijelu knjige daje točno određeno i precizno ideološko i kulturološko značenje (ulazeći u brojne sadržaje koje je pojam sadržavao, od teritorijalnog opsega, karakteroloških osobina „ilirskog“ etnika, preko teritorijalne rasprostranjenosti do nacionalne geografije). Oslobođeno emotivnog naboja, rezultat ‘dubinskog i zatvorenog’ čitanja samih tekstova, razumijevanje ideologema *ilirizam* u autorice rezultat je modernih teorijsko-historioografskih polazišta i vrlo dobra poznavanja historioografskih, rubnohistorioografskih i književno-historioografskih žanrova ranog novovjekovlja koji čvrsto i jasno elaboriraju ideologem ilirstva. Bilo da analizira početke toga ideologema u humanista Jurja Šižgorića i Vinka Pribojevića, bilo da se bavi analizom historioografskog diskursa Petra Ohmučevića, Mavra Orbinija ili Ivana Tomka Mrnavića, bilo da analizira hrvatski ilirizam Pavla Rittera Vitezovića, Zrinka Blažević za svakog pojedinog autora, za svaki pojedini tekst uspostavlja značenje pojma *ilirizam* u povijesnoj perspektivi, određujući precizno što je taj pojam za svakog pojedinog autora značio i kakve je smislove i značenja poprimao i sam po sebi i u kontekstu ili u sprezi s bliskim i susjednim konfesionalnim, etničkim, geopolitičkim, ideološkim, kulturološkim fenomenima. Inovativna u razumijevanju i tumačenju pojma *ilirizam*, utemeljena na relevantnim teorijskim spoznajama suvremene historioografije, precizna i do kraja određena u analizi i tumačenju materijala, knjiga Zrinke Blažević jedan je odbačeni i ‘potrošeni’ pojam koji je bio sastavni dio naše kulture ponovo vratila u opticaj pokazujući cjelokupnom strategijom znanstvenog diskursa da je riječ o pojmu i konceptu koji je bitno obilježio povijest razumijevanja našeg etničkog, političkog i kulturnog identiteta.

Knjiga Zrinke Blažević *Ilirizam prije ilirizma* predstavlja relevantan korektiv za našu intelektualnu sredinu u kojoj pojam ilirizma često ima stereotipne negativističke konotacije, a istodobno u okvirima europske historiografije nudi mogućnost usporedbe sa sličnim konstruktima velikih etničkih i nacionalnih zajednica koje su proizvodile slične ideologeme i bliske nacionalno-političke, ideološko-kulturološke programe i utopijske projekcije. Pisana s relevantnih kritičkih pozicija suvremene historiografije i kulturologije, istodobno do kraja argumentirana preciznom analizom samog materijala u svakom detalju, ova prvenstveno historiografska knjiga otvara interdisciplinarni dijalog s raznim disciplinama: s poviješću književnosti, s poviješću kulture, s geografijom, politologijom, ideologijom, pa i sa suvremenom mitologijom.

Dunja FALIŠEVAC

Povijest jednog mračnog osjećaja

Marc Ferro, *Resentment in History. Preveo na engleski Steven Rendall, Cambridge: Polity Press, 2010., 248 str.*

Povjesničar Marc Ferro u našoj je historiografiji razmjerno dobro poznat, iako možda „zaobilaznim putem“. Naime, neka njegova kapitalna djela, poput biografija maršala Petaina i ruskog cara Nikole II.,¹ te njegove povijesti filma² ili Ruske revolucije³ u Hrvatskoj još nisu doživjele prijevode, makar se i u svjetskim razmjerima smatraju standardnim djelima historiografije, štivom koje se ne propušta. Posebno je interesantna činjenica da Marc Ferro, kao povjesničar 20. stoljeća, od svojih početaka djeluje i usko surađuje s povjesničarima škole Analā, od kojih je do otprilike sredine 1970-ih godina svjetska (a u velikoj mjeri i hrvatska) javnost bila navikla na radove s područja srednjovjekovne i ranonovovjekovne povijesti. Naime, nakon 1968. godine Fernand Braudel odlučio je pomladiti i osvježiti časopis *Annales. Economies, sociétés, civilisations*, te u njega uvesti mlade povjesničare poput Jacquesa Le Goffa, Emmanuela Le Roy Laduriea i upravo Marca Ferra.⁴ Jedna od zadaća Marca Ferra bila je pokušati u časopis uvesti svježije teme iz povijesti 19., a napose 20. stoljeća. Od tada se povjesničari oko časopisa *Annales*, iako i dalje u manjini s obzirom na druga povijesna razdoblja, sustavno bave i problemima moderne povijesti, a Marc Ferro (uz Françoisa Fureta, Mauricea Agulhona i neke druge) jedan je od njihovih korifeja.

Budući da u historiografiji ipak postoji kakav takav konsenzus kako neka čvrsta metoda ili jedan određeni metodološki smjer škole Analā ne postoji, te da je zajedničko

¹ Marc FERRO, *Pétain*, Paris: Fayard, 1987.; *Nicolas II*, Paris: Payot, 1990.

² Marc FERRO, *Cinéma et Histoire*, Paris: Bibliothèque Médiations, 1977.

³ Marc FERRO, *La Révolution de 1917*, Paris: Albin Michel, 1997.

⁴ Peter BURKE, *The French Historical Revolution: The Annales School, 1929-89*, Stanford University Press, 1990., 43 (dalje: BURKE, *The French Historical Revolution*).

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 43

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2011.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 43

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Damir Boras

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Hrvoje Gračanin

Uredništvo / Editorial Board

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek),
Hrvoje Petrić (rani novi vijek), Željko Holjevac (moderna povijest),
Tvrтко Jakovina (suvremena povijest), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest),

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nada Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske,
Zaklade Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti,
znanstvenog projekta „Triplex Confinium - hrvatska višegraničja
u euromediterranskom kontekstu“

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Marko Maraković

Lektura

Julija Barunčić Pletikosić

Tisak

Hitra produkcija knjiga d.o.o.

Tiskanje dovršeno u prosincu 2011. godine

Naklada

250 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*